

Praznovszky Mihály

FÜRDŐRE KELL MENNI!

(Mikszáth kúrái)

Mikszáth nevét csaknem tucatnyi fürdő vendégekönnyében találunk meg, ha megmaradtak volna ezek a dokumentumok. Zsély, Mehádia, Gyopáros, Balatonfüred, Marillavölgy, Karlsbad, Gleichenberg, Rohics - ez a névsor. Felületes ember azt hihetné, hogy a magyar irodalom egyik legbeteggebb írójáról van szó, aki egyik gyógyhelyről a másikra vonszolva beteg testét, reménykedik az orvosok megmentő tudományában. Mások viszont egészen pontosan tudják, hogy noha Mikszáth kétségkívül beteg volt, számára a fürdő a gyógyulás reménye mellett tipikusan a Monarchia egyik társasági színtere is, s mint olyan, témaforrás és téma-helyszín, emberi jellemek megrajzolásának újabb lehetősége és kerete. Mind a mai napig ilyen a fürdőélet, mégha a Monarchia mai országainak gyógyfürdőin kevés is a magyar látogató. Ami nem azt jelenti, hogy egészségesek vagyunk, hanem inkább csak, hogy szegények.

A gyógyfürdő Mikszáth megjegyzései szerint is fontos nyári társasági esemény. A fent említettek közül írásaiban említi még Ischl Ausztriában, Pöstényt Nyitrában, Kontryicát Liptó megyében, Merant Tirolban, ma Olaszországban van. A fürdőre a hölgyek és urak általában egyedül járnak, tehát feleségeiket vagy férjeiket otthon hagyják. Még inkább egyedül járnak, ha még egyedülállók. A hajadonok egészen biztosan férjet akarnak fogni, a férfiak pedig nem akarnak megnősülni. Kalandokat keresnek, társasági életet élnek, kártya, mulatozás, éjjeli zene, egy kis flört tartozik az időtöltéshez.

Kialakulnak és tipikusak az emberi kapcsolatok is. Gyakorta látható öreg úr fiatal nővel a karján és gazdag idős hölgy kíséretében fiatal férfival. Mindehhez hűség és nélkülözhetetlen statiszta a fürdőorvos, aki nagyon jól tudja, hogy egészséges betegek nem az ő javallataitól lesznek még egészségesebbek, hanem a nyári élmények izgalmaitól.

Mindezek illusztrálására felsorolok néhány Mikszáth novellát, amelyekben ezek az esetek immár az író eszközei révén általános emberi, üdülői magatartás-mo-dellek hordozóivá válnak. A *Cserváry Ákos hű felesége* című írásában a férj nem tudja elkísérni feleségét Koritnyicára, mert éppen képviselőválasztásra készül. (Megfigyelendő, hogy a képviselők milyen gyakori vendégei a gyógyfürdőknek!) Feleség, aki jóval fiatalabb, szép lassan kezd gyógyulni, kezd egyre kihívóbban viselkedni, csinosabban öltözni, természetesen egy ifjú ember kedvéért, s mire 20 nap múlva a férj megérkezik, a hölgy már eltűnt. A másik novella éppen ennek ellentétje: a férj utazik fürdőkre. Állítólag orvosa tanácsára egyik gyógyhelyről a másikra megy, Pöstyén, Mehádia, Füred, Koritnyica, Merán, Nizza - a felesége csak leveleket kap tőle. A némi-

leg didaktikusra sikerült utolsó mondat szerint a magyarázat roppant egyszerű: „Auróra köhögős, vézna teremtés, harminchét éves, Ákos pedig huszonhat éves szeleburdi, aki Nizzában egy csinos kis táncosnővel költi a felesége hozományát.”

Az 1882-ben írt *Fürdőre kell menni!* című beszélyben már a következő típust ábrázolja Mikszáth. A fiatalasszony unatkozik otthon, s fürdőre akar menni. Mikszáth megjegyzése szerint „Az asszonyoknak mindig van valami bajuk. Ha egyéb nem, az a bajuk, hogy étvágyuk nincs, vagy az, hogy férjük van.” Felmerül Karlsbad, Szliács, Marienbad neve, de a hölgy odavágyakozik, ahol a tavaly megismert fiatalember tölti majd a nyarat. Természetesen elutazik a férj aggódó gondoskodásától kísérve és toalettjét felfrissítve.

Egy aránylag kései írásában, az 1904-ben írt *A szamócák útja* című novellában a történet tragikus véget ér. Úgy látszik, a gyógyfürdői szezonok csak konfliktusos emberi helyzeteket teremtenek, megelégedett viszonyok sehol nincsenek. Maga a történet Gleichenbergben is játszódik, sőt az írói megtévesztés szerint Mikszáth maga is beszélget a hőökkel. Két halálos beteg fiatalemberről van szó, akik reménytelennek látva életüket, még az utolsó hónapokra összeházasodnak. Ám a fiatalember egyre jobban gyógyul, egyre többet látni könnyű hölgyek társaságában, míg a vézna asszonyka folyamatosan sorvad el, s lesz elmúló áldozata a fürdőhelyi férfiúi önzésnek.

A példák ugyan még folytathatók, ám ezekből is nyilvánvaló: Mikszáth személyes tapasztalatai alapján úgy véli, a gyógyfürdők nem a gyógyulást szolgálják, legalábbis az emberek többségének nem. Miként a fürdőorvosok sem gyógyítanak, mert nincs kit. Idézzük csak fel Katángy Menyhért alakját, akinek két testvére azt tanácsolja, legyen orvos és főleg fürdőorvos. Mondván „a fürdőorvosnak semmit sem kell tudnia. Még a „mutassa a nyelvét” se föltétlenül szükséges, a diagnózist, ami a legnehezebb, nem kell megállapítani, fürdőre már kitalált betegséggel megy a páciens...”

Vajon Mikszáth is kitalált betegségekkel járt a fürdőkre? Igen is, meg nem is. Fiatal korában minden bizonnyal éppen olyan indokokkal utazott, mint említett hősei, azaz a könnyű nyári kalandok kedvéért, hiszen egy ilyen fürdőn sok ifjú lány összegyűlt a partit vadászó gondos mamák jóvoltából.

Mikszáth első ilyen fürdője Zsély. Nem sokan hallották a nevét, mert amolyan magyar fürdő. Nógrád megyében volt, két kilométerre az író szülőfalujától. Azok jártak ide, akiknek már Szliácsra, Rózsafürdőre sem teltett. Mikszáth rendszeres vendég volt itt hasonszórú pajtásaival, ám később egyre inkább Mauks Ilona kedvéért, aki család-

jóval nyaranta töltött itt huzamosabb időt. Lakni nem laktak itt, mert hazakocsizni Gyarmatra vagy Mohorra nem tartott tovább egy óránál, de a nyilvános randevúkat itt lehetett leginkább, anyai felügyelet nélkül lebonyolítani. Sőt, amikor kapcsolatukat tiltották, a rejtjeles levelezésükben mindig Zsélyre hívták egymást, ahol amúgy „véletlenül” is lehetett találkozni. Mauks Ilona visszaemlékezéseiben pár sort szentel ennek a fürdőnek, amely szerint „a világ legkezdetlegesebb helye”. Soha nem lesz belőle népszerű fürdő, ámbár jódos vize hatásos. Így rajzolja elének a fürdő képét: „Benn az erdőben fekszik a fürdőhelyecske egypár fürdőkabinnal, vagy tizenkét vendégszobával és egy közös ebédlőteremmel, no meg egy nagy terasszal, ahol nyáron minden vasárnap a balassagyarmati, szécsényi és a közeli falvak úri közönsége találkát ad egymásnak. Ilyenkor hihetetlen mennyiségű rántott csirke, habos kávé és jó zsélyi korcos bor fogyasztatik el, míg a fiatalság a szabadban táncra perdül.”

Hasonló élmények vártak Mikszáthra akkor, amikor őt Mehádiára - ez a híres Herkulesfürdő illetve annak egy település-része -, hogy készítsen beszámolót a fürdőéletéről. A négy részes sorozatban ilyen cikk címekeket találunk: *Minél kevesebb mozgás! Csak semmi mozgás* - ami mindennél többet mond fürdői gyógyító séták hatékonyságáról. Mikszáth maga sem tesz másként, már Szegeden megszakítja az útját s itt 10 napig mulat barátaival, kocsmáznak, kaszinóznak. Nagy nehezen, Temesváron át elutazik, de vízi magával cimboráit is s így érkeznek meg Mehádiára. Ő valójában nem akar gyógyulni, hanem - írja le a fontos mondatot - „én pedig csak az embereket keresem” a fürdői viszonyok között is.

Sajátos módját választja a keresésnek, szolgáljon mentességül számára ifjúi vére. Rá sem lehet venni, hogy nagy sétákat tegyen csodálatos erdőkben. Minek, kérdezi „az egyik bikkfa olyan bikkfa, mint a többi bikkfa, míg ellenben tanulmányozzuk a kocsmákat és kávéházakat, mert mindenütt másforma bort mérnek és mindenütt másforma kasszínó van...” Tévedtünk, ha azt hisszük, hogy ez csak az unatkozó újságíró-ifjunc kedvtöltése. Úgy írja, hogy a mintegy 2000 vendég szórakoztatására változatos lehetőségek nyílnak nap mint nap. „Kóbor komédiás truppok, oláh koncertizók, szerencsét próbáló hegedűvirtuózek” érkeznek, minden nap nagy táncvígalmom van. Nem csoda, ha egy hét multán e feljegyzéssel távozik, „mondják, hogy Herkulesfürdőnek igen szép tájéka van, nagyszerű vizesei, pompás fürdője és hideg uszodája, kirándulási helyeit is dicsérik, igaz-e vagy sem, nem lehessen tudni, mert mi nem láttuk” - ti. mindvégig a vendéglőkben mulatoztak.

Mikszáth más fürdői útjai, Gyopárosra és Balatonfüredre azokat a megjegyzéseit is felidézik, amelyekből kiderül, hogy a magyar fürdők többségében igen elhanyagolt, méltatlan körülmények között fogadták a vendégeket. Herkulesfürdőről írja, hogy nagyon kevés szoba van, öten-hatan laknak egy szobában, nincs rend és tisztaság, sok a poloska. Nem csoda, hogy a 2000 vendég közül alig 30 a magyar vendég, ilyen körülmények közé nem jönnek. Hasonlókat ír a gyopárosfürdői látogatásáról, ahol még az elemi feltételeket sem biztosítják, még öltözni is a szabadban kell, ami Mikszáthot igen kíváncsivá teszi, de sajnos olyan gyakorlottan teszik ezt a fiatal lányok, hogy kandi férfiszemeknek semmi izgalmas látnivaló nem jut.

Hasonlókat ír Balatonfüredről is, ahol 1879-ben és 1884-ben is járt rövid időkre. Úgy véli, nagyobb a hírverése a fürdőnek, mint ami a valóságban van. Mindkétszer unatkozott, legfeljebb a csinos lányok látványa vidította fel. De „az ország harmadik csodájának” nevezetett Balatonfüreden rosszul érezte magát. Már eleve rossz a vonatközlekedés, a vendéglők rosszak, a sétány kicsi és elhanyagolt, nincsenek üzletek csak néhány ócska kóceráj van nyitva, a fürdőközönség pedig elviselhetetlenül nyegle és nagyképű, s legfőbb jellemzője a „nyomott társalgási szellem”. Mindehhez a legfontosabb javaslatát fűzi 1884-ben „az európai embereknek nem elég a természet szépsége, azoknak komfort is kell.”

Am ezzel vége is szakad a fürdői kalandoknak. Nem csak azért, mert a másodszeri házasság irányított fegyelme az efféle tipikus fürdői léhaságot nem teszi lehetővé számára, hanem mert valóban beteg lesz. Sokszor és huzamosabb ideig betegeskedik. Volt gyomorvérzése, tífusza, de leginkább gégebaját kezelték e fürdőkben. 1889-1897 között Gleichenbergbe jár, míg az utolsó nyarakat Rohicszon, ma Szlovéniában van, tölti. Számunkra a gleichenbergi esztendő a fontosak, hiszen két korszakos műve is itt készült, illetve innen kapta témáját. Ez a *Szent Péter esernyője* illetve a Katángy Menyhért történet. De idevaló emlékeink a *Képviseleői pertu*, vagy a *Vuaetics érsekről* szóló írás is.

Ez a kis stájerországi fürdőhely nem messze Gráctól található, Mikszáth a Budapest-Szombathely-Grác vasúti vonalon utazott ide. Elsősorban klímája miatt kedvelték, de nagyon népszerűek voltak gyógyforrásai is. Az 1820-as évektől ismerik mint fürdőt és Mikszáth idejére jól kiépített, panziókkal, szállodákkal, vendéglőkkel, gazdag gyógyhely lett, ahová külön magyar kolónia járt, visszatérő vendégekkel és állandó, magyar fürdőorvossal, Závory Sándorral.

Mikszáth először 1889-ben jött ide. A télen kiújult gégebaját kezelte Pesten Navratil Imre professzor s ő javasolta utókúrának Gleichenberget... Ettől kezdve minden nyáron töltöttek itt több hetet. Általában július-augusztusban voltak itt. 1890 nyarán Jánoska halála után a megrendült író itt próbál menedéket találni fájdalmas emlékei elől. 1893-ban majdnem belehal a tífuszba, itt gyógyul ki véglegesen. 1894-ben itt kezdi el írni a *Szent Péter esernyőjét*, 1897-ben itt tervezte meg régi álmát, a saját újságot, amely aztán év végén meg is jelent Országos Hírlap címen. 1898-tól már nem jönnek ide, mert a szeretett fürdőorvos nyugalomba vonult, s így mennek tovább Rohicsra.

Mindezekkel együtt Mikszáth itt sem tagadta meg önmagát. A gyógyfürdő végül mégiscsak a szórakozás lehetőségét jelentette, a teljes kikapcsolódást. Futó Ferenc személyében krónikása is volt az itteni heteknek-hónapoknak. A budapesti újságíró főhivatásában tudósítja lapja olvasóit a fürdői eseményekről. Ki érkezett, ki ment, hogyan szórakoznak, milyen pletykák vannak stb. Ezek a fürdői levelek éppúgy hozzátartoztak a társasági hírvivathoz, mint a hymen hírek, vagy a farsangi bái hírek.

1889-ben, a gyógyulása olyan sikeres volt, hogy pár hét után ezt írhatta az újságíró: Mikszáth „már olyan jó egészségre és tiszta hangra kapott, hogy a harmadik világnál is hallani lehet, amint a D'orsay park fenyőlugasában odavágja a „rekontrát”, arcszíne pedig olyan rózsás, akár egy elpirult szerelmesé.”

1890-ben július 9-én Závory születésnapját ünnepli a magyar kompánia az ottani magyar vendéglőben a Schewizereiben. Mikszáth nem volt ott, a gyász miatt nem mutatkozott a vendéglőben. Levelében üdvözölte barátját, így kérvén a levél átadóját „Tudasd hát kérlek veled, hogy szellemileg én is köztetek vagyok (ámbátor a vendéglősnék nem lehet valami nagy öröme a szellemi kosztosokban), s hogy szívből osztozom a ti jó kívánataitokban.”

Nem minden tanulság nélküli a pár név felsorolása sem, hogy kik vettek, tudtak részt venni a nyári fürdőben. Itt volt ekkor Nogáll püspök, Grubiczky László kuriai bíró, Révész István plébános. Ide járt Hermann Ottó, Mészöly Géza festő, itt volt Vucsetics István zágrábi érsek, Ribáry min. tanácsos, br. Rózner Ervin képviselő, br... Binét püspök, Altmann ezredes. Az újságíró szerint 160 magyar vendég volt jelen ekkor Gleichenbergben.

1893 nyarán, amikor súlyos tifuszos beteg volt, a gyógyulás közben sem hagyta el a jókedve Mikszáthot. Azt írja, hogy állandóan tejet kellett inni. A tíz napos kúra végén, úgy érezte, most már fel kell hagynia az írószóval. „A sok tejivás után, ha majd fölkelek, elmegyek szoptatós dajkának”. Még ebben az évben augusztus 21-én ezt írja Szegedy barátjának, Enyedi Lukácsnak: „itt voltaképpen igen unalmas. Nincs kompánia... írok, olvasok, s házasítom az ifjabb Grubiczkyt. Minden mulatságom ebből állt.”

Ami csak részben igaz, mert soha nem unatkozott. Erről fürdőorvos barátja Závory Sándor gondoskodott. Az 1842-1921 között élt doktor Komárom megyéből származott. Pápai, pozsonyi, kecskeméti diák volt. Pályáját magánorvosként kezdte a Lónyay családnál. 1870-től praktizált Gleichenbergben... Írt is a fürdőről 1882-ben egy terjedelmes szakmunkát „Gleichenberg, klímája, gyógyvizei és gyógycélra szolgáló berendezései” címmel. Kedves, szeretetre méltó ember volt, sok-sok adoma tudója, megírója. Még Eötvös Károly is szívesen hallgatta, aki pedig maga sem volt akárki az adomázásban.

Eletéről két könyvet is írt, amelyekben terjedelmes fejezeteket szentelt a gleichenbergi éveknek, személyeknek, furcsa históriáknak. Természetesen Mikszáth is szerepel mindkettőben. Komoly betegnek tartotta az író. Olyan rossz volt az állapota, amikor először találkoztak, hogy a legrosszabbakra volt elkészülve. Kezelte őt a helyi ásványvíz kúrával, tannin-jodol porbefúvással, de ami a legfontosabb, hallgatási szilenciumot parancsolt rá.

Mikszáth mindenhol a társaság középpontja volt, mindenki őt akarta hallgatni, tréfáit, színes előadását. Ezt akadályozta meg az orvos, hogy több hetes némasági kúrát írt elő neki első szezónkban. Mikszáthné sem felejtette el a furcsa gyógykezelést. Visszaemlékezésében így ír erről. „Kettecskén üldögélünk három hétig a szép fenyőlugasokban, a fürdőközönség, ha meglátta Kálmánt, messziről tiszteletteljesen köszöntötte, az ismerősök pedig félrevonultak nehogy őt szólásra kényszerítsék. Bizony keserű három hét volt az”. Három hét múlva megszólalhatott az író. Nemcsak megszólalt, hanem azonnal kártyát kért a kezébe, s kezdődtek a tarokkpartik.

Ám amíg a némaság tartott, addig az orvos mesélt. Fürdőbeli történeteket, furcsa pácienseknél még furcsább orvosokról. Nemcsak az író, de két kis fia is nagy élvezettel hallgatta Závoryt. A hallott történeteket, írói gyakorlatá-

nak megfelelően a maga igazítása után meg is jelentette, vagy felhasználta műveiben. Így került bele Szent Péter esernyőjébe Sierawsky Wladimir, hajdani lengyel menekült, akit két asszony rokona féltő gondoskodással óvott a legkisebb ártalomtól is. Ő lett az a bizonyos Wladim, akinek mindig be kellett gombolnia a kabátját.

És tőle származik Katángy Menyhért alakja is. Legalábbis az indító stiklié, amikor Katángy elfoglalt doktornak tettei magát, hogy aztán beleessen a hasonlóan szelárhámos Klára kisasszony kelepccéjébe. Závory Sándor elmondása szerint az eset valóban megtörtént, de nem itt hanem egy lengyelországi fürdőhelyen, s ott még tragikusabb véget ért a dolog, a fiatal orvos beleőrült a csalódásba, a remélt gazdag hozomány nemlétebe.

A regényben jól felismerhetően, Prixdorf néven szerepel Gleichenberg. Mikszáth nem kímélte tollát, amikor a gyógyfürdő leírását fogalmazta meg. Belesűrítette mindazt az ismeretet, amelyet e téren szerzett életének korábbi szakaszaiban. Szerinte minden fürdő egyforma „Özönvív levegő, szép, tiszta lakások, árnyékos sétahelyek, remek koszt, nevetségesen olcsó árak, fölséges kiszolgálás, üdítő ásvány- és gyógyvizek, gyönyörű kirándulóhelyek, lawn tennis, tombola stb.” S nemcsak a fürdők, de betegek is egyformák. Nem beszélnek másról, mint a gyomrukra, és az alvásukról. Még szerencse, hogy akad egy kis pletykálkodni való, egy kis kaland, ami mindig feltűnik a *rээрő* vendégeknek. De méginkább szeretik szidni az orvosokat. Sarlatánok, nem értenek semmihez, nem törődnek a betegekkel, csak azt nézik, mennyi pénzt tudnának kiszedni belőlük.

Közbevetve, Mikszáthnak nem ez volt a véleménye Závoryról... A már említett 1890-es levelében ezt írja róla: „Én tartozom neki a legtöbbet. Először a hangomat adta vissza... másodsor nyertem általa egy jó barátot, aki visszaadta a kedélyemet. S ez a gyöngéd, jó barát ő maga.”

Visszatérve a prixdorfi leírásra, mégiscsak a vendégekről ír a leggúnyosabban. Így: „A fürdőn s általában utazásban mindenki nagyobb úrnak szereti magát mutatni, mint aminő otthon volt... Ez a tömeg mind hazug. Egy több, másik kevesebb. Biztos szem kell hozzá, mely redukálni tudjon. Nincsenek többé hazugságok, csak rossz szem-mérték van és gyenge ítélő erő.”

Mint említettük, Mikszáth útja ezután Rohicsra vezetett. Dr. Gámán Béla fürdőorvos sokat segített neki krónikus gégegyulladásában. És a fürdőközönség is nagyon tisztelte, szerette. Még életében egy kis táblával jelölték meg azt a helyet, ahol a legszívesebben üldögélt. Mikszáth-tölgyfa, állt németül a táblán a felirat. S a krónikusok egy közismert anekdotát is feljegyeztek rohicsi éveikhez kötvén azt. Állítólag azt mondta neki a fürdőben üldülő egyik újságíró, hogy ha Mikszáth visszajön Pestre, akkor táblát helyeznek el azon a házon, ahol Rohicsra lakott. Mikszáth szerénykedett, hogy azt azért mégsem érdemli, de az újságíró csak erősködött, mire beadta a derekát s megkérdezte, ugyan mit írának ki arra a táblára. Hát hogy itt egy szoba kiadó - válaszolta nagy nevetés közben a kolléga.

Mikszáth Kálmán 150 éve született, 87 éve halott. Igazság szerint a magyar irodalomtörténet nagy panziójában ki lehetne írni, hogy itt egy hely kiadó. De ez nem igaz. Mikszáth helye soha nem kiadó és soha be nem tölthető.